

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1942

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 — ΣΤΑΔΙΟΥ — 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΠΛΑΤΩΝ ΡΟΔΟΚΑΝΑΚΗΣ,

ΕΝΑΣ ΜΙΚΡΟΣ ΑΠΟΣΤΑΤΗΣ

Για όποιον έζησε, έστω και για λίγο, κοντά στο αισθητικό «κλίμα» του Χριστομάνου, τὸ έργο του Ροδοκανάκη είναι αρκετά γνωστός τόπος. "Υστερ" από τὸ «Βιβλίο τῆς Αυτοκράτειρας 'Ελισάβετ», τὸ «Φλογισμένο ράσο» δὲν έχει πιά πολλά μυστικά. Είναι σα να πηγαίνουμε από τὸν Παπαδιαμάντη στὸν Μωραϊτίδη. Δίχως άλλο δὲν υπάρχει μεγάλη διαφορά ανάμεσα σὲ περικοπὲς σὰν κι' αὐτές: «... όταν ἡ μητέρα μου... με λόγια ἀπὸ δῶ κι' ἀπὸ κεῖ κομμένα... λόγια πὸ κάνουνε τὸ σάλιο κόμπο και τὸ σταματοῦν ἴδιο πετράδι στὸ λαιμό, προσπάθαγε νὰ μάθῃ ἀν δὲν προτιμοῦσα ὅ,τι εἶχ' ἀφήσει πίσω, τότε... συναισθάνθηκα αὐτὸ τὸ φῶς, νὰ συγκεντρώνεται στὴ μέση τῆς καρδιάς μου κ' ἐκεῖ νὰ μπηγεται, ἴδιο καρφί ἀπὸ διαμάντι, θέλοντας νὰ τῆνὲ κἀνὴ σταθερὴ, ἀκλόνητη, σὰ νάταν σταυρωμένη στὴν καινούργια τῆς ἀπόφαση» (Ροδοκανάκης). «'Εκεῖ αἰσθάνθηκα τὸ βελουδένιο κουτάκι πὸ τῶσφιγγα στὸ χέρι μου — εἰδεμὴ δὲ θὰ πῆστευα στὴν πραγματικότητα αὐτῆς τῆς ὥρας. Τὸ ἀνοιξα: μιὰ χρυσὴ καρφίτσα τοῦ λαιμοδέτη ἦτανε μέσα. "Ἐνα Ἐ διαμαντένιο... Οἱ πέτρες στὸ γλαυκὸ φέγγος τοῦ ἡλεκτρικοῦ χύνανε δάκρυα ἀπὸ φῶς θυμήθηκα τότες ὅτι τὰ μάτια τῆς μ' εἶχαν κυττάξει γιὰ πολλὴν ὥρα...» (Χριστομάνος). "Ἡ σὰν αὐτές: «Και μέσα στὶς ἀχτίνες τοῦ ἡλίου, ὅπως σὲ μιὰν οὐσία ὁμοιογενῆ, οἱ γραμμὲς τῆς κεφαλῆς τῆς ἐξαυλώνονται σ' ἕνα μεγάλο φέγγος» (Χριστομάνος). «Στεφάνι ἀπὸ γυριστὰ μαλλιά, στεφάνι ὅπου ἕνας ἡλιος εἶχε λυώσει, μοῦ περέχυνε τὸ παιδιακίσιό μέτωπο» (Ροδοκανάκης). "Ἡ τέλος σὰν αὐτές, τίς παρακάτω: «Χτισμένο κάτω ἀπὸ μιὰ πλαγιά, μικρὸ σὰν κῦμα γῆς γυρμένο πρὶν προφθᾶση ν' ἀνεβῆ στὸ ὕψος πὸ τῶσπρωχαν οἱ ὑποχθόνιες ὁρμές του.. Τὴν ἀνοιξή, ἀνθίζε μιὰ γλυσίνα, μὰ δὲν ἐφαινότανε τὰ μῶβ τσαμπιὰ τῶν λουλουδιῶν τῆς, γιατί ὅλο τὸ κορμί τῆς ἔχυνόταν ἀπ' τὰ κάγκελλα τῶν παραθύρων μες στὸν τάφο, πὸ γιὰ κάμποσον καιρὸ προσκάλαγε ἐκεῖ σύννεφα πεταλοῦδες, μέλισσες και ἄλλα ἔντομα, ὡσὰν πετράδια λαμπερά, μ' ἕνα

φλάουτο στὸ στόμα τὸ καθένα, λὲς γιὰ νὰ τονίσουνε μιὰ δέηση συχώριου οἱ ἀθῶες τῶν ψυχοῦλες... Κεῖ πέρα, ἕνα δειλινὸ μαγιάτικο, καιρὸς ὅταν οἱ αὔρες, οἱ σκιές, τὸ φῶς κ' οἱ ἀντίλαλοι ὡσὰν κλωστὲς φτιαγμένες ἀπὸ κάτι τὸ πολὺ ἔλαστικό, πλέκονται και ξεπλέκονται γιὰ νὰ ἀπλώσουνε τὸ δίχτυ πὸ θ' ἀνεβάση ἀπὸ τὴν ἀγκαλιά τῆς θάλασσας και τῆς στεριάς τοὺς τρυφεροὺς χυμοὺς τῆς ἀνοιξῆς...» (Ροδοκανάκης). «Κ' ἦταν ἐκεῖ ἀρίθμητες Ἴριδες και ἄγριες τουλίπες, πὸ μὸλις σήκωναν τὰ κεφαλάκια τους πάνω ἀπὸ τὸ χῶμα, γλωμογάλανες και χρυσορριγωμένες, σάματι νὰ τίς εἶχε ἀγγίξει με τὰ δάχτυλά τῆς ἡ Αὐγὴ... και κάτι κρῖνα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, σὰν τὸ χιόνι, πὸ περιμέναν ἀγγέλους ναρθοῦνε νὰ τὰ κόψουν, και λιγερόλιγνες ἀνθοδεσιές ἀπὸ ἀσφοδήλια... "Ὅλα αὐτὰ, περιπλεγμένα, ἀπαλομπερδεμένα, κουκουλόκλαδα κρυφοχαμένα μέσα σ' ἕνα χάος χορταριῶν...» (Χριστομάνος).

Και ὁ Χριστομάνος και ὁ Ροδοκανάκης εἶναι τὸ ἴδιο μαθηταὶ τῆς φιλολογικῆς σχολῆς τοῦ 1880, πὸ γιὰ τὴ Γαλλία τὴ συμβόλιζε τ' ὄνομα τοῦ Μωρίς Μπαρέ και γιὰ τὴν Ἰταλία ἐκεῖνο τοῦ Ντ' Ἀνουόντιο. "Ἐνας στυλίστας θὰ ἔδινε τὰ πρωτεῖα στὸ Χριστομάνο. Τὸ ὕφος του εἶναι ἀληθινὰ πὸ φροντισμένο· ἡ περίοδος εὐσύνοπτη, διαβαθμισμένη ἐπάνω στὴν κλίμακα τῆς προσοχῆς, τῆς ἐσωτερικῆς, θὰ ἔλεγα, ἀναπνοῆς. Ἀντίθετα, ἡ φράση τοῦ Ροδοκανάκη εἶναι ἀσχεδιάστη, ἀγεωμέτρητη· ἀρχίζει χωρὶς νὰ στοχάζεται τὸ τέλος· σηκώνεται κατὰ κύματα — πὸ σέρνουν ἔοπίσω τους κι' ἄλλα, πὸ συνεπαίρουν δίπλα τους κι' ἄλλα, — μπερδεύεται σὲ ἔτοιμα φραστικά· «κλισέ», μπλέκεται σὲ δημοσιογραφισμοὺς, καταντὰ βαρειά, βαρετὴ και δυσκίνητη. "Ἐχει, ἔπειτα, συχνά, ἐκεῖνο τὸ ἐβελημένο βέβαια «κακὸ γοῦστο» — τὸ pauvais goût — τὴ λέξη τὴν ἀπειρόκαλη, τὴν πρόστυχη ἢ τὴν αὐθάδη, πὸ με παιδιαστικό πείσμα ἔρχεται νὰ σπάση τὴν ἀρμονία μιανῆς ὑποβολῆς ἢ νὰ σπιλώση τὴν ἀγνότητα μιανῆς ἰδέας. «Κάποτε, γράφει κάπου,

μᾶς ἔδιναν καὶ *χουσάφι*, σταφίδες κόκκινες βραστὲς σὲ ζαχαρόνερο ποὺ φάνταζε σάν ἀρχιπέλαγος ἀπὸ πνιγμένες κατασπίδες φουσκωμένες τούμπανο στὴν ἐπιφάνεια». Κι' ἄλλοῦ: «Τὸ κελλί του ἦτανε μικρὸ καὶ ὄλο τουμπεκί μωσκοβόλαγε, γιατί ὁ ναργιλὲς ἦταν ὁ μόνος φίλος τοῦ φραγκόπαπα».

Ὅμως, ὕστερα ὄχι κἀν ἀπὸ τὸ ὕφος, ἀλλὰ κάτι λιγώτερο—ἀπὸ τὴ συντάξη τοῦ λόγου, ὁ Ροδοκανάκης δὲν ἔχει νὰ ζηλέψη τοῦ Χριστομᾶνου τίποτε. Ἡ αἴσθησή του εἶν' ἐν πρώτοις θερμότερη—βαθύτερη καὶ πλουσιώτερη ἢ φαντασία του ποικιλώτερη ἢ μνήμη του συνδυαστικώτερη ἢ πολυμαθία, ἢ δρώσα σοφία του μεγαλύτερη ἢ πείρα του πρὸ πλατεία. Ὅπου ὁ Χριστομᾶνος χτυπᾷ μιὰ λυρική χορδή—χρυσή βέλαια χορδή, ἀπὸ καθαρὸ χρυσάφι,— ὁ Ροδοκανάκης σηκώνει ὀλόκληρη μουσική συμφωνία. Τὸ δημοτικὸ του αἶσθημα ἀναβρῦζει μὲ τὴ θέρημ τοῦ πηγαίου. Ἡ γλωσσική του ὁμοιομορφία εἶναι τελεία ἄφωγη, ἀπὸ τὰ πρὸ στοιχειώδη, ὡς τὸ ἐπίρρημα καὶ τὴ μετοχή. Τὰ κοσμητικὰ του, ἀπαράμιλλα. Ὀλιγώτερο στοχαστικὸς, περισσότερο διονυσιακὸς, ἀνθρώπινος ὁ Ροδοκανάκης ὑποκειμενικὸς, παθητικὸς, ἐγκεφαλικὸς ὁ Χριστομᾶνος. Ὁ Χριστομᾶνος, μονήρης, καθὼς ἢ λατρεμένη του Αὐτοκρατορίσσα ὁ Ροδοκανάκης γονιμώτερος καὶ σὲ γόνιμο μέσα φιλολογικὸ χῶρο κινημένος: ἢ πεζογραφία τῆς Πόλης ἀκόμα τὸν θυμίζει (ὁ Ἀντώνης Γιαλούρης, ὁ Ἄρχης Κόβας ἐπάνω στὴν ἴδια αἴσθησι τέχνης δημιουργοῦν ἀκόμη).

Ἄλλὰ καὶ οἱ δυὸ—τὸ ἴδιο ἀριστοκράτες, καὶ οἱ δυὸ—τὸ ἴδιο ἀπὸ ἀρχαῖες οἰκογένειες πατρικίων. Ὁ Χριστομᾶνος σχεδιάζει τὸ «Ἀθηναϊκὸν Ἀρχοντολόγιον», ὅπου θὰ φιγουράρουν οἱ ἔνδοξοι του πρόγονοι, ἀπὸ τὸ Βυζάντιον ὡς τὴν Ἀθήνα. Ὁ Ροδοκανάκης γράφει: «...Ἐκαθόμουν μέσα στὸ σαλόνι, βουτηγμένο σὲ ταπετσαρία χρώμα τουρκοᾶζ βαθύ, μὲ μικρὰ μπουκετάκια ἀπὸ κυκλάμια τριάνταφυλλιά, ἀκούγα τὴ μητέρα μου νὰ μ' ἀφηγᾶται τὸν καιρὸ ποὺ ἢ γιαγιά μας εἶχε τὸ μαργαριτάρι ξεχειλιστὸ στὰ βάζα τὰ βενέτικα, χῶρια τὰ μεγάλα καὶ χῶρια τὰ μικρὰ κουκιά. Καὶ πῶς, ὅταν οἱ τούρκοι ἔκαναν τὴ σφαγὴ τῆς Χίου, κανέναν ἀπὸ τοὺς δικούς μας δὲν κρεμάσανε, γιατί εἶχανε χεράκια λὲς σὲ φίλντισι γλυμμένα, καὶ γινώριζαν οἱ ἀπιστοὶ πῶς τοὺς ἀριστοκράτες σκλάβους τοὺς λευτέρωναν ἀργότερα οἱ συγγενεῖς τους μὲ φλουριά».

Ἐπὶ ἀπὸ τὸν πλοῦτο, ὕστερ' ἀπὸ τ' ὄνομα τὸ οἰκογενειακὸ, κ' οἱ δυὸ ἐγνώρισαν τὸ Θεὸ—ἕναν Θεό, ὁμοίωμα τῆς ἴδιας τῶν ζωῆς: ἔνδοξο, φιλήδοно καὶ πλούσιο. Ὁ Χριστομᾶνος μονάζει γιὰ τρία χρόνια σ' ἕνα λατινικὸ μοναστήρι. Ὁ Ροδοκανάκης φορεῖ τὸ ράσο τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης. Γιατί—πρέπει νὰ τὸ ποῦμε ἀμέσως, ὅσο κι' ἂν ζημιώση τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀρθροῦ: χωρὶς περιστροφές, ἢ κλίση καὶ τῶν δυο-

νῶν πρὸς τὴν Ἐκκλησία δὲν εἶναι παρά ἕνα «θηρησκευτικὸν *ipergrezzo*» τὸ χριστιανικὸ διάλειμμα δυὸ ὠραιοπαθῶν.

Μέσα στὴ λατινικὴν ἔκκλησία τῆς ἐνορίας του, ὁ Ροδοκανάκης ἔχει τὴν προέκταση—βυθισμένη στὸ ἀπειρο—τοῦ ἀρχοντικοῦ του οἰκογενειακοῦ χῶρου... «Μεγάλα ρόδινα καταπετάσματα, ἀπὸ τὸ ρόδινο τὸ νερωμένο τῶν ὀρτένσιων μὲ ἀσημόκλωθα στὶς ἄκρες κρόσσια, ἀπλώνονταν πάνω στοὺς τοίχους καὶ ἀγκάλιαζαν, σὲ πηδηχτὰ ἀλτάρια, ντυμένα μὲ σκεπάσματα μενεξελιά, ἄπαρθένες γαλανομάτες καὶ ξανθὲς μὲ διαδήματα βαριά τριγύρω στὸ κεφάλι, μὲ τὸ κερένιο προσωπάκι τους ὄλο δροσάδα κι' ἀρχοντιά ἀνάμεσα στὰ κεντημένα πέπλα ποὺ χώνονταν στὰ πόδια τους τὰ γυμνωμένα, ἴδια φράουλες ἀκουμπισμένα πάνω σὲ μιὰ σφαῖρα κυανόμαυρη.»

Τὸ χριστιανικὸ του πνεῦμα δὲν εἶναι λοιπὸν παρά ἢ ἰδανικὴ ἀφαίρεσι τοῦ φθαρτοῦ πλοῦτου ποὺ τὸν περιζώνει: ἢ ἡδονὴ τῶν αἰσθήσεων—συγκερασμένη μὲ μιάν ἄλλη πέραν ἀπ' τὶς αἰσθήσεις, ποὺ εἶναι ἢ *ἡδονὴ τῆς αἰωνιότητος*... Ἀπὸ τὰ νεαρώτατά του χρόνια, ὁ συγγραφεὺς, πλανώμενος μέσα στὴν Ἐκκλησία, δὲν ζητεῖ οὔτε τὴ Θυσία, οὔτε τὴν Ἀλήθεια, οὔτε τὴ Συγγνώμη (ποὺ εἶναι μιὰ Θυσία χωρὶς ἀλήθεια) δὲν ζητεῖ τὴ Δικαιοσύνη. Φαντάζεται ἴσως ὁ ἴδιος κάτι τέτοιο, ὅταν γράφει: «...Ἐξοπίσω μ' ἀφήνα τὸν κόσμον, γιὰ νὰ πάω στὸ βωμὸ τὸν γκρεμισμένο, σκοπεύοντας νὰ ρίξω μὲ δραματικὴ χειρονομία γιὰ λιβανωτὸ, τὰ νιάτα μου, ἀπάνω στὸν σβησμένο τῆς θρησκείας τρίποδα». Ἄλλὰ πλανᾶται. Ὁ Ροδοκανάκης ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία γυρεύει τὴν Πόησι, τὴν Ἠδονή, τὴ Δόξα.

Καὶ νὰ, ἢ Ἠδονή: «Κρυμμένο μὲς στὶς ἀνθισμένες πασχαλιὲς τὸ φανταζόμουνα τὸ μοναστήρι, μὲ στοῖς βυζαντινὲς τριγύρω, ἀπὸ ἴαση, μὲ κρίνους ἀλικους στοὺς κήπους φυτεμένους, καὶ πατωμάτα ὄλο μωσαϊκὰ κοσμήματα, νὰ σεργιανίζουσαν περιστέρια ἄσπρα μὲ ζαφειρωτὸς λαιμοὺς καὶ ποδαράκια κοραλλένια».

Καὶ νὰ ἢ Δόξα:

«...Τὸ μυστήριον ἐκεῖνο τῆς λατινικῆς γλώσσας ποὺ θαρρεῖς πῶς κάθε ἦχος εἶναι καὶ μιὰ προσταγὴ ἀσπροντυμένου Καίσαρα καὶ τὸ ὑπερκόσμιο τοῦ ὄργανου τραγοῦδι, τὸ πένθιμο, τὸ βαθύ, τὸ ἀρχαῖο, κάτι προβάλλοντα στὴ φαντασία παπικὲς τιάρες μὲ τριπλὴ σειρὰ πετράδια, πλατεῖες πολυχρώματες Ἁγίου Μάρκου καὶ μητροπολιτικὲς ἔκκλησιες Στρασβούργου σκοτεινὲς μὲ μυτερὰ καμπαναριά, ὄλο σκαλισμάτα». Παρόμοια σάν αὐτὴν εἶναι παντοῦ ἢ ἔκκλησιαστικὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ συγγραφέως. Ἡ Παναγία του, κάτι σάν βυζαντινὴ ἀρχόντισσα ὑπερκόσμια: «Ἡ ὑπαρξὴ τῆς Μαύρης Παναγιάς, ἀπὸ τὰ Σεραφεῖμ εἶναι μόνον γνωστὴ. Ἡ ἄλλη Παναγία, ἐκεῖνη μὲ τὸ στέμμα καὶ μὲ τὸ μανδύα, ἢ ὡστὴ

Regina Coeli, ή φανταχτερή, που προκαλεί το θάμπωμα, είναι γνωστή απ' τους ανθρώπους κι' απ' τους δαίμονες».

Γιά έναν Έλληνα αριστοκράτη, ένα Βυζαντινόν απόγονο, αυτό το έπικό θρησκευτικό στοιχείο είναι φυσικό. Το ίδιο συναρπάζει και τόν Καβάφη, όταν θαυμάζει

« τις μεγαλοπρεπείς των Ιερών παρουσίες »

και προσθέτη :

« ο νοός μου πιαίνει σε τιμές μεγάλες της φυλής μας, στον ένδοξό μας Βυζαντινισμό ».

*Αρρώστεια, καθώς φαίνεται στηθική, ή νεαρώτατη ηλικία, και μαζί θρησκευτική άγωγη — μέσα στην ατμόσφαιρα της καθολικής εκκλησίας της ένορίας του, — αυτά ήσαν τά κίνητρα που έσπρωξαν τόν Ροδοκανάκη νά πάρη τή μεγάλη απόφαση. « Είμαι ασθενικά ευαίσθητος. Αισθάνομαι νά έχω μέσα μου κάτι τό πολύ ξανθό, ένα μικρό παιδόπουλο νυστάζοντας αιώνια στά γόνατα άπάνω κάποιας πυργοδέσποινας γαλανομάτας και με τσίνουρα μαύρα και πυκνά... » *Επάνω στον μαρασμό τουτον του απόγονου, τό θρησκευτικό στοιχείο ένήργησε σαν ύπνωτισμός. Είναι τολμηρό, κ' ίσως δέν θά τόλεγα, άν δέν τόγραφε ό ίδιος : «...θαρρούσα πώς μου τραγουδούσε, τό πουλί αυτό, τό τελευταίο μοιρολόι του άποχαιρετισμού στό φώς, και πώς τά νερά του, όσα πέφταν μέσ στη στέρνα, ήτανε τά δάκρυα μιανής σειράς από προγόνους που με είχαν περικυκλωμένο, με κυττάζαν από τό άγνωστο και κλαίγανε ».

Τ' όνειρο τής Δόξας είναι μετουσιωμένη ή τελευταία άπήχηση ζωής μέσα στη μαρμαμένη ιδιοσυγκρασία του απόγονου. Μιά δόξα άκοπη, ακίνδυνη, αναίμακτη — σχεδόν μεταφυσική. *Ασφαιρες κωδωνοκρουσίες είναι οί κανονιοβολισμοί της, για τουφέκια της έχει τά γλυκά σήμαντρα* τά έξαπτέρυγα είναι οί σημαίες της και τό θυμίαμα του λιβανωτού ό καπνός της. « Μιλούσαμε για τό Δεσπότη, σά θά γύριζε... για τά χρυσοκέντητα ποντιφικά φορέματα, τις μέτρες και τις γούνες που θά φόραγε... » *Ίδού ό Ροδοκανάκης — ό esthete τής Δόξας, όχι ό δημιουργός της.

Ο Ροδοκανάκης σαφηνίζεται, όλοένα και περισσότερο, θρηυτής θρησκευτικής ήδονής. Και τουτο μου θυμίζει, άλλη μία φορά, τή χιλιοστή ίσως, τήν άποκαλυπτικήν — όπως μου φάνηκε όταν τήν πρωτοδιάβασα — φράση του Baudelaire επάνω από ένα του θρησκευτικοφανές έγκώμιο : « Η ήδυπάθεια είναι ό ένας πόλος του μαγνήτη ό άλλος είναι ή μυστικοπάθεια ».

Ετσι, σιγά - σιγά, τό « Φλογισμένο ράσο » γίνεται ένα ψυχολογικό βιογράφημα κάτι όλιγώτερο : ήμερολόγιο έντυπώσεων νεαρού Ιεροσπουδαστού.

*Η ήδυπάθειά του παίρνει, αλήθεια, συχνά, σύσταση τόσοσ άπαλή, τόσοσ άέρινη και σκιώδη, που για έναν κοσμικό κινδυνεύει νά γίνη άπατηλή. « Τό μικρό δωμάτιο όπου σε λίγο άποσύρθηκα, μοσκοβολούσε μυρωδιά σαν γάλα και σαν άνθηση πορτοκαλιάς μαζί, τή μυρωδιά μοσκοβολούσε που αφήνουμε στό χέρι τ' άγιοταφίτικα των καλογέρων κομπολόγια, τά φτιαγμένα από πάστα σαν άλάβαστρο άμίαντη ». Και πάλι : « Μέσα στην εκκλησιάν αυτή όπου έμύριζε εικόνισμα λιβανισμένο, λάδι χλιαρό και φυτήλι καντήλας καμένο, στεκόμouνα όρθός στό στασίδι τό γέρικο, με τό ξύλο τό γλυμένο όχι από κανένα έργαλείο, μά από τό πετσί τής φούχτας τόσοσ ψυχών άπελπισμένων ». Ναι, ή κλίμαξ τής ήδυπαθείας αναδίνει έδω τους τρυφερώτερους τόνους της. *Άλλ' ή ούσία είναι κ' έδω ή ίδια. *Ένας Ιερωμένος πρέπει νά προσέχη... Κ' ένας καλλιτέχνης — που αισθάνεται κιόλας μέσα του τή συγένεια αυτής τής κολασμένης φλόγας — αυτός δέν μπορεί νά γελασθή. « Παπās είδωλολάτρης! » θά φωνάξη, μαζί με τό Βουτυρά. Δέν μπορεί νά γελασθή ό καλλιτέχνης, άκόμη και μπρός σε περικοπή σαν κι αυτή : « Οί ψαλμωδίες του έσπερινού, άργές και στενοχωρεμένες, κ' οί άθώες νότες παιδιακίστων λαρυγγιών, έπαιρναν βόλτες στον θαμπόν άέρα προτου σβήσουν, ίδιοι άγγελοι δίχως φτερά, μ' ένα βέλο άχνινο από λιβανωτό κουκουλωμένοι ». Δέν μπορεί — κι άς είναι πολύ πολύ σιμά, αυτές οί νότες, με τά ιδιόμελα, τά ειδυλλιακά τροπάρια, έλαφρά στό ψάλσιμο σαν από τους αύλους των « άγραυλούντων ποιμένων », ή με τ' άλλα, εκείνα που έγγίζουν επάνω στην Παρθένο Μαρία με τρόπον άγγελικά έρωτικό.

Τί γίνεται τάχα με τόν συγγραφέα ; Αυτός ό άκόλαστος χριστιανός, που δε μοιάζει διόλου με τό « καλογεράκι » τής Rue de Vaugirard του Παπαντωνίου, δέν άνησυχεί με τουτον τόν κατήφορο τής φιληδονίας όπου σιγά - σιγά κατρακυλά ; *Όσο συγκεχυμένη, όσο έλάχιστά πειστική και περίπου πλαστογραμμένη μάς παρουσιάσθηκε ή νεανική του « vocation », παρόμοια άνεύθυνη, άδιάφορη, άμελημένη είναι τώρα κ' ή ένεργός θρησκευτική του στάση. *Από τήν αρχή κιόλας, όλιγώτερον άκόμη κι' από περίεργος, επαναλαμβάνει κιόλας τό θανάσιμα στερεότυπο : « Η ζωή μου μέσ στη Θεολογική Σχολή κατρακυλούσε με μονοτονία κουρασμένη, ίδιο ρυάκι που του κόβουν τή διεξοδο... » Είναι λοιπόν φανερό — βρισκόμαστε κάπου άλλοϋ παρά κοντά στό άγωνιώδες δράμα μιās ψυχής που χτυπά τις φτερούγες της επάνω στα έπίγεια τοιχώματα. Μά γιατί ; τί συμβαίνει ; Δέν άκούσαμε οϋτ' ένα στεναγμό ίκανοποίησεως ; *Άλλ' οϋτε και μία λέξη άπογοητεύσεως ; *Έν' άποσιωπητικό μεταμέλειας ; Που είναι

μιά σταλιά ιδρώτας; Ένας σπαραγμός; Σάν κάτι κληρονομικό, φυσικό, συνειθισμένο — ή τάξη της Σχολής, ή χονδρή σάτιρα των καθηγητών. "Όπως στο σχολείο... Και όχι μόνο τόσο. 'Αμέσως παρακάτω, ή διάσκεψη — Θέ μου! σωστή άκολουσία... «'Ανθρωποι είναι κ' οί καλόγεροι» γράφει. Ναί, μόνον υπεράνθρωποι δέν έφάνηκαν πουθενά να είναι... "Ανθρώπινος, ένας άνθρωπος γεμάτος πλήξη φάνηκε, από την πρώτη κιόλας στιγμή, στον συγγραφέα ο Πατριάρχης — και τον είδε με σχεδόν άνιερη περιέργεια. «'Ανθρώπινος, πολύ ανθρώπινος», κι' ο πάτερ 'Αρσένιος. Δέν του λείπει μόνον ή αγία, δέν του λείπει ή σοφία — του λείπει ή πείρα, ή ευγένεια και των κοσμικών άκομήγησταιτων. « Ποτέ δέν άνοιγε το στόμα του και ή πυκνή του γενειάδα ή λευκή έφάνταζε σά μύριες κλωστές κρεμάμενες, πού λές να τούχανε τά χείλη άναγκάσει σ' ένα κλείσιμο αιώνιο». "Εως έδω, ο έραστής των μορφών, ο ποιητής — ο ζωγράφος. 'Αλλά πάρα κάτω; ο σκεπτόμενος, ο θρησκευόμενος, ο δόκιμος Ιερωμένος; Αυτός δέν έχει τίποτε να πη, τίποτε να περιγράψη. 'Ισως δέν υπάρχει τίποτε; «'Ολη την ώρα στιβαγμένος ανακούρκουδα πάνω σε τουρλωτά κιλίμια, ξαπλωτά σε καναπέδες άτελειώτους, πασπάτευε σά δάχτυλά του, άσπρα και παχιά, ένα μεγάλο κομπολόι σε δλόμαυρο κοράλλι δουλεμένο. Και μου φαινότανε πώς ή μονοτονία της ζωής του καταστάλαζε στις άκρες των δαχτύλων του κι' από κεϊ έστράγγιζε σε μαύρους κόμπους κ' έπεφτε». Με τρόπον άληθινά άπροσδόκητο, θά έλεγε κανείς βάνουσο στο ξάφνιασμα του, ο τόνος ξεπέφτει, όλιγο παρακάτω, στο πρόστυχο, όταν μιλή για την άγελάδα του γέροντα: «Τά μάτια εκείνα, δσα ή άποκτήνωση έκανε υπέρτερα από τη συγκίνηση, τά μάτια δσα στρέφονται και στηλώνονται χωρίς καμμιά έντύπωση... άφήνουν την ψυχή μου χωρίς ύποψια και αντίσταση να μπαίνη μες στο είναι τους και ν' άπαλαβαίνη της ζωής των την άπλότητα».

Νομίζω πώς, έδω γύρω, βρισκόμαστε στις μυστικές στιγμές όπου ή πλάστιγγα αρχίζει να μετατοπίζεται. 'Ο Ροδοκανάκης είχε άπατηθή. 'Ενόμισε πώς τον περιμένουν άνοιχτές οί άγκάλες της 'Εκκλησίας, τη στιγμή πού τον παγίδευαν τά δίχτυα της Φύσεως. 'Εξεκίνησε για Χριστός, και ώσούτου να φθάση τον Ιερό τόπο, έγινε "Αδωνις" ο "Αδωνις έξόπνησε μέσα του, μέσα στο σφρίγος της φύσεως πού την όδοιπορούσε. 'Ο "Άγιος Λουκάς, όρθόδοξο χριστιανικών αντίγραφο του καθολικού Φραγκίσκου της 'Ασιζής, υπήρξε ή γέφυρα πού συνενώνει, για τον Ροδοκανάκη, το δόγμα με τη δόξα και με το ειδύλλιο. «... 'Ο "Άγιος Λουκάς ο "Αναχωρητής... να μία μορφή πού πρέπει να μās σταματήσει στον άνήφορο της σκέψης μας... Μορφή μοναδική

μέσα στο σιδερόφραχτον έλληνικό μεσαιώνα, άποθανατισμόν τώρα κάτω άπ' τη γαλανή καλύπτρα με την ούγια τη χρυσή, στη δόξα του μωσαϊκού της έκκλησιας της, πού στριφογυρίζει το βυζαντικό της θόλο πάνω άπ' το μοναστήρι, το άκουμπισμένο λές άπ' άγγέλους στα τελευταία σκαλοπάτια τ' 'Ελικώνα, μέσα στη Φωκίδα ξεχασμένο. 'Θαρρείς και είναι πάλι έτοιμη ν' άρχιση ή φωνή του "Αναχωρητή μίαν όμιλία φιλική με τά σπουργιλια του άγρου, τά έρπετά του δρόμου και τά έλάφια πού ξεπρόβαλλαν τά κέρατά τους τά πολύκλαδα κ' έκύτταζαν με τά βελουδωτά των μάτια μέσα από τά έλατα του δάσους.» Στο λογισμό του Ροδοκανάκη, πού διανοείται όλο με εικόνες, τούτη ή παραπάνω είναι το προανάκρουσμα, λαθραίο και περίπου άνεύθυνο, της μελλούμενης άποστασίας!

Μεφιστοφελής με ράσα, χωρίς δολώματα και προσφορές, χωρίς καθόλου ρητορική ή τουλάχιστον πνεύμα, ο Εύθύμιος, ο «ξανθός από τη Μυτιλήνη μοναχός», τά μεταφράζει δλ' αυτά σε γλώσσα πιό ζωντανή:

«—'Εγώ νιώθω, μουπε με βραχνή φωνή ο μοναχός, νιώθω τη φωνή του Πλάστη να όρμα από τις πέτρες, άπ' το φώς, τά χόρτα κι' από μέσα μου, σαν ένας ευαγγελισμός έλευθερίας και χαράς. 'Ανάθεμα σ' εκείνους δσοι πάντα έχουν την άρνηση στα χείλη τους, δσοι δημιουργούν ψυχή με το δαιμονικόν έγωισμό να ρίχνουν περιφρόνησης ματιά σε άγαθά πού μās έχάρισεν 'Εκείνος... 'Εγ' αγαπώ, έγώ ζητώ, έγώχω την άρρώστεια της ζωής και ύποφέρω από πόνο ζωής».

Είναι σαν ο πρώτος, σαν ο έξάγγελος. 'Αλλ' ευθύς πολλαπλασιάζεται: φανταστικός χορός, βαλπούργειος — αλλά μέσα στο φώς του ελληνικού υπαίθρου, « χείλη άμέτρητα» κρίζουν «με άλαλαγμό από τις άκρες του όρίζοντα»: — "Ω χρόνια σεϊς, με τους θεούς τους μαρμαρένιους πάνω στις κορφές των βράχων όπου πλημμυρίζει φώς' ω χρόνια σεϊς, με τους θεούς τους όμορφους στα άλση μέσα, όπου γάργαρο από μαρμάρινο κεφάλι κριαριού πηδάει το έρωτικό της γής τραγουδι...» Κ' οί ζυμώσεις πού συνεχίζονται έπίμονες, οί άτμοι πού πετούν «σαν το νάρδο», «να σπάσουν τά τοιχώματα του δοχείου», καταλήγουν σ' ένα δράμα κολάσεως — φριχτόν πειρασμό για τον "Άγιο 'Αντώνιο, λάφυρο θριάμβου για τον Φρόντ, σ' έναν έφιάλτη πνιγμένον άληθινά στην άμαρτία του Σατανά, κι' όπου — το χειρότερο, το άσυγχώρητο — φανερώνεται δλη ή άφιλοσόφητη σύγχυση πού τρικυμίζει το πνεύμα του Ιεροσπουδαίου, σύγχυση τελειωτική κι' άξεδιάλυτη για πάντα, μεταξύ της φθαρτής ήδονής και της ούράνιας. 'Η κοσμική ρητορική, άχαλίνωτη δσο και στερεότυπη στην κεκτημένη της ταχύτητα, ή άνοιξη όλόγυρα στη Χάλη, το έφηβικό σφρίγος, δημιούργησαν αυτόν

τόν παροξυσμό, τὴ νύχτα τοῦ Πάσχα: «Συνάντησα τὸν Ἰησοῦ σὲ κάποια ἐποχὴ ποὺ δὲ γνωρίζω πότε, καὶ μέσα σ' ἓνα ἀπέραντο παλάτι δείχνοντας γύρω του στοές κατάφραχτες ἀπὸ σαρώβυχα καὶ ἱάσπη. Ἦτανε ξαπλωμένος ὁ Ραββὶ σ' ἓνα παχὺ στρωσίδι ὄλο πορφυρὸ μετὰξι, στὰ μαλλιά του ξεφυλλίζανε Σαλώμες καὶ Μαγδαληνὲς περικαλλες γαρύφαλλα τοῦ Ἰορδάνη σὺν τὸ αἶμα κόκκινα, καὶ ἄλλες τρυφερὲς Μαρίες σφούγγιζαν γονατιστὲς τὰ πόδια του, βρεγμένα μὲ ἀρώματα καὶ νάρδο, μὲ τίς χρυσὲς πλεξίδες τῶν δεμένες ὅπως ἦτανε σὲ μαργαριταρένια κρόσσια, δῶρα κάποιων ἐραστῶν λησμονημένων.— Ἀργυροὶ κρατῆρες μὲ κρασί, ὄλ' οἱ καρποὶ οἱ μυρωδάτοι τῆς Ἀσίας, χοροὶ, τραγούδια, ἄρπας κελαδήματα.— Ξάφνω ὁμως, νὰ σου ἓνα πλῆθος ἀπὸ Μάρτυρες, γυναῖκες, ἄντρες καὶ παιδιά, ἀφανισμένοι ἀπ' τὸν πόνο καὶ τὴ στέρηση. Τριγύρω τους οὐρλιάζανε θηρία ἄγρια, ἐβούιζαν τροχοὶ, μάλιστα σιδερόδετες σφυρίζαν, σχάρες τσουρουφλίζονταν στὶς φλόγες κι' οἱ κραυγὲς Διοκλητιανῶν χωρὶς καρδιά τοὺς προσκαλοῦσαν ν' ἀρνηθοῦνε τὸ Θεὸ τῆς Ναζαρέτ.— Οἱ Μάρτυρες τὸν κύτταξαν πρώτη φορά, αὐτόν, ἀπὸ κοντά. Μιά ἐκπληξη ἴδια παραφροσύνη τοὺς ἐκλόνησε τὴν ὑπαρξή, κι' οἱ ψυχὲς τους, φεύγοντας ξανά μέσα στὸ χάος, φώναξαν ἀπελπισμένες στοὺς βασιλιστὲς τῶν ποὺ τίς κυνηγοῦσαν, κοπάδι λὲς γεράκια φρενιασμένα:— Τώρα πιά εἶναι πολὺ ἀργά... εἶναι πολὺ ἀργά... πολὺ ἀργά...»

Κάπου κοντὰ σ' αὐτὴ τὴ βλασφημία— πρῶτύτερα λίγο ἢ λίγο ἀργότερα, δὲν ἔχει σημασία — εἶναι σημειωμένα, μὲ τὸν ἴδιον λυρισμὸ, καὶ μὲ πόση κυνικὴ σοβαρότητα! ὀλίγα λόγια, γιὰ σχόλια στὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννου. Ὁ ἀναγνώστης, ἐκτὸς ὅποιος ἀνέχεται νὰ παίζουν μαζί του, δὲν τὰ διαβάσει πιά. Στὸ στόμα του ἔρχεται ἡ κραυγὴ τῶν φανατικῶν: «Ἀνάξιος»...

Ὅχι, ὄχι, ἀστειεύομαι... Δὲν πρόκειται

νὰ σταθῆ κανεὶς ποτὲ φανατισμένος ἀπέναντι στὸν ἱερωμένο καλλιτέχνη. Πῶς εἶναι καλλιτέχνης—εἶναι ἀρκετό. «Ὅλοι οἱ δρόμοι φέρνουν στὴ Ρώμη.» Μόνον ποὺ θὰ κουρασθῆ ὁ ἴδιος: ἡ Τέχνη εἶναι δρόμος πολὺ μακρότερος ἀπὸ τὴν ἱερωσύνη.

Μόνο, θὰ ἤθελε κανεὶς ὄλ' αὐτὰ νὰ μὴν κατέβουν, εὐθὺς ἀμέσως, σὲ κάπως φθηνότερη ἐξομολόγηση: «Ἡ ἀπομόνωση τῆς καλογερικῆς ζωῆς ξύπνησε μέσα μου μιὰ δύναμη, ποὺ ἴσαμε τὴν ὥρα κείνη, φανερά δὲν εἶχε ποθευθῆ ἐκδηλωθῆ. Μπροστὰ στὸ Φοῖβο ποὺ ἀνέβαινε πανώριος κι' ἐσκέπαζε τὸν ἄλλο Θεό, τοῦ «οὐ» καὶ τοῦ «μὴ» καὶ κάθε ἀπαγόρευσης, ἔσπασα τὸ ποτήρι τοῦ κλαυθμοῦ καὶ πῆρα τὸ ἀρχαῖο τῆς χελώνας καύκαλο, ὁποῦθε σφυρηλατημένοι βγαίνουν στρογγυλοὶ οἱ ἦχοι τῆς ζωῆς ἴδια χρυσὰ στεφάνια καὶ σκορπιοῦνται στὸν ἀέρα, γιὰ ν' ἀστράψουν σὲ περήφανα κεφάλια νικητῶν». Σὲ κεφάλια νικητῶν... Ἰδοὺ πάλι τὸ ὄνειρο τῆς δόξας! Ἄλλ' ὁ συγγραφεὺς—τὸ εἶπαμε ἤδη— εἶναι, καὶ πρὶν καὶ τώρα καὶ πάντα, μόνον ὁ ὄραιοπαθὴς αὐτοῦ τοῦ μεγαλείου ποὺ λέγεται Δόξα.

Ἐπίσης θὰ ἤθελε κανεὶς, ὁ συγγραφεὺς, ποὺ κάποτε, μέσα στὸ θρησκευτικὸ τοῦ αὐτοβιογράφημα, μᾶς ἔδωκε σκέψεις πιὸ μεστές, τώρα, μέσα στὴ χαρὰ τοῦ τῆ φυσικῆ καὶ τῆ φυσιολογικῆ, νὰ μὴ μένη τυφλὸς καὶ μπροστὰ σ' ἐκείνη τὴ σοφία ποὺ εἶναι, ἀπάνω στὶς πέτρες, ἀπάνω στὰ χόρτα καὶ σ' ὄλα τ' ἄψυχα, παρόμοια ἀπλή καὶ διάχυτη, ὅπως ἡ ὁμορφιά τοῦ κόσμου. Τότε δὲ θάγραφε ἀκριβῶς ὅπως τὴν ἔγραψε τὴν τελευταία φράση τοῦ βιβλίου του— «εἶν' ὁ ἰδρώτας τῶν ψυχῶν τῶν προοδευτικῶν (sic) ποὺ συμβολίζουνε»—κι' ὅπου ἡ λέξη «προοδευτικὸς» σοκάρει ὅσο κανένα ἄλλο *mauvais goût* τοῦ «Φλογισμένου ράσου»...

Ὅπως ὅποτε, πολὺ ὀλίγα πράγματα θὰ εἶχε κανεὶς νὰ μάθῃ μέσα ἀπὸ τοῦτο τὸ θαυμάσιο βιβλίο, πολὺ ὀλίγα γιὰ τὴν ἀποκάλυψη τῆς Θεῆς Χάριτος μέσα σ' ἓν ἀνθρώπινο «σκεῦος ἐκλογῆς»...

ΤΕΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

